

da çıkan isyanların yol açtığı olumsuz etkilerle ilgilidir. Ofcabolu yürükleri Üsküp'le İştîp arasındaki yörenin adından dolayı bu şekilde anılmışlardır. Bu bölgeye Mustafa ovası adının verildiği görülür. Ofcabolu yürükleri 1560'ta seksen sekiz ocaktı. Bu ocakların otuz biri İştîp, yirmi beşi Pirlepe, on sekizi Üsküp, on dördü Ostrova yörelerinde bulunmaktaydı. Diğer ocaklar birer ikişer Yanbolu, Tatarpazarı, Tırnova, İhtiman, Filibe ve Silistre'ye dağılmış durumdaydı. Ofcabolu yürükleri birliklerin nüfusça en azı olup yine 1560'ta hizmettekilerin sayısı 2705'tir. 1565'te, Sigetvar seferi arefesinde diğer birliklerin ocak sayıları bildirildiği halde bunların hakkında bir bilgi bulunmaz. Sefer arefesinde Ofcabolu yürükleri Selânik yürükleri gibi su sığırı sevkiyle görevlendirilmiştir. 1573'te Dukakın sancağındaki demir madeninde top güllesi dökmeye memur edilmişlerdi. Ayn Ali Efendi de Ofcabolu yürüklerinin seksen sekiz ocaktan ibaret olduğunu yazmıştır.

Selânik yürükleri Rumeli kesimindeki grupların en büyüğüdür. Bu yürüklerin kalabalık kısmı Makedonya ile Teselya'da yaşamakta, az sayıdaki Selânik yürüğü de Bulgaristan ve Dobruca'da bulunmaktadı. 1543'te bu birlik 500 ocaktı. Bunlardan 117'si Yenişehir'de, altmışı Çatalca'da, kırk yedisi Avrathisarı'nda, otuz altısı Florina'da, otuz beşi Kalemeriye'de, otuz üçü Serfice'de, yirmi sekizi Ustrumca'da, yirmi altısı Silistre'de, geri kalanları da başka yerlerde oturmaktaydı. 1560'ta Selânik yürükleri 552 ocağa sahipti. Fakat XVII. yüzyılın başlarında diğer birliklerde olduğu gibi ocak sayısı kırk bire düştü. XVII. yüzyılın ikinci yarısında Evliya Çelebi, Selânik yürükleri hakkında bilgi verir, onların her yerde aranılan ve beğenilen aba ve şayak dokuduklarını yazar. Selânik yürükleri XIX. yüzyılın başlarında da varlıklarını sürdürmekte, Ustrumca, Drama, Serez ve diğer yerlerde yaşamakta, beyleri de Selânik'te oturmaktaydı. Selânik yürükleri 1558'de su yolu tamirine, 1565'te top arabalarına koşulacak mandaları sürmeye, 1572'de Selânik Kalesi'nin yapımına, ertesi yıl donanma hizmetine, 1575'te Navarin Kalesi'nin inşasına yollanmışlardı. 991'de (1583) İran seferine gitmeye çağırılmışlarsa da maddî imkânsızlıkları yüzünden bu sefere katılamamışlardır. Bunun üzerine Selânik yürüklerinin oturduğu yerlerin kadılarına hükümler gönderilip sefere gelmeyen eşkıncilerden 600'er akçe alınması istenmişti. Selânik yürükleri Evliya Çelebi'ye de hepsinin seferlerde top çekmeye devam ettiğini söylemişlerdi.

Diğer bir büyük grup olan Tanrıdağı yürüklerinin adının nereden geldiği tartışmalıdır. Tanrıdağı yürükleri 1543 ve 1565'te 323 ocağa sahiptiler. XVII. yüzyılın başlarında Ayn Ali Efendi de aynı rakamı vermiştir. Bu yürükler çok yayılmış olup Kavala, Drama, Serez, Demirhisar, Rusçuk, Tırnova, Hezargrad, Niğbolu'da yoğun bir şekilde yaşarlardı. Fakat bir mühimme belgesinde Tanrıdağı yürüklerinde 987'de (1579) 419 Eşkinci Ocağı'nın bulunduğu bildirilir. 1543'te Tanrıdağı yürüklerinden altmışı Gümölcine'de, elli sekizi Yenice-i Karasu'da, kırk altısı Yenice-i Kızılağaç'ta, otuz üçü Drama'da, otuz ikisi Varna'da, on beşi Silistre'de, on üçü Tırnova'da, on ikisi Şumnu'da, kalanları da Bulgaristan'ın diğer yerlerinde yaşamaktaydı. Bunların eşkınci ve yamaklarının toplamı 1584-1591 yıllarında 16.835 kişi idi. Tanrıdağı yürüklerinin bütün nüfusunun 100.000 olduğu tahmin edilmiştir. 1575'te Bosna'daki demir madeninde gülle dökmelerinin istendiği, fakat oraya gitmedikleri, 1581'de aynı hizmet için tekrar görevlendirildikleri, 1583'te İstanbul surlarının tamirine çağırıldıkları, 1604'te Banaluka demir madeninde gülle dökmeye gönderildikleri bilinmektedir.

Vize yürükleri yürük yardımcı askerî birlikleri arasında sayıca en az olanıdır. Bunlar umumiyetle Paşa-ili (Paşa livâsi) sancağında yaşamaktaydı. 1543'te 105, 1557'de 106, 1565'te 105 ocak idiler. Bu ocaklardan yirmi üçü Hayrabolu'da, yirmi biri Vize'de, on ikisi Çorlu'da, on biri İncügez'de, dokuzu Kırklareli'nde (Kırkilise), sekizi de Edirne'de oturmaktaydı. Vize yürüklerinin ocak sayısı devlet idaresinin zayıflaması, isyanlar ve savaşlar yüzünden 1609'da altmış altıya, 1642'de otuz üçe düşmüştür. Bunlar 1565'te gemi hizmeti, 1569'da Ejderhan seferi, 1573 ve 1574'te donanma hizmetiyle, 1577'de Bender Kalesi'nin, 1584'te Edirne'deki Sultan Selim Camii'nin tamiriyle görevlendirilmişti. Yanbolu yürükleri 1565'te 126 ocak idi. Ayn Ali Efendi Yanbolu yürüklerini de listesine almakla beraber Vize yürükleri gibi Yanbolu yürüklerinin kaç ocak olduğunu bildirmemiştir. Yanbolu, Bulgaristan'da bir şehir olup Yeni Zağra ile Burgaz arasında, İslimye'nin güneyinde bulunmaktadı. Yanbolu yürükleri hakkında hiçbir defter olmadığından onların nerelere yayıldıkları bilinmemektedir. Bu yürükler de 1566'da Avusturya'ya açılan seferde hizmet etmeye çağırılmış, 1579'da Bosna'daki Baç demir madeninde top gülleri dökmeye görevlendirilmişlerdi. Onlar da Selânik ve Nal-

döken yürükleri gibi çağırıldıkları 1583'teki İran seferine katılmadıkları için nöbetçi eşkıncilerden 600'er akçe istenmişti. Koçi Bey *Risâle*'sinde Rumeli'de evvelce 40.000 yürük ve müsellemler bulunduğunu, sefer oldukça onlardan nöbetleşe 5-6000 kişinin sefer mühimmatını gördüğünü bildirir. Yine Koçi Bey'e göre 1000 (1591) yılından sonra yürüklerin düzeni büsbütün bozulmuş ve yürüklerle müsellemler mukâtaaya bağlanmıştır. Bunun üzerine onların göreceği hizmetleri timar sahipleri görmeye başlamıştır. 1683'ten sonra Avusturya ve müttelikleriyle yapılan savaşlarda yürük birlikleri yeniden teşkilâtlandırılmış ve kendilerine evlâd-ı fâtihân adı verilmiştir. Bunlar Tanzimat devrinde 1845'te vergiye ve askerlik mükellefiyetine tâbi tutulmuş, daha sonra teşkilât tamamen kaldırılmıştır (bk. EVLÂD-ı FÂTİHÂN).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 8, 23, 32, 40, 49, 51, 79, 98, 121, 153, 165, 272, 327, 337; Anonim *Tevârih-i Âli Osman* (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 5, 8; Yazıcızâde Ali, *Târîh-i Âli Selçûk*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1390, vr. 27^{a-b}; Ayn Ali, *Kavânin-i Âli Osmân*, s. 42; Koçi Bey, *Risâle (Aksüt)*, s. 26, 40; Şikârî, *Karamanoğulları Tarihi*, s. 140; Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul 1930; Kâmil Su, *Balkesir Civarında Yürük ve Türkmenler*, İstanbul 1938; M. Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkyaçlık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1944, tür.yer.; Hikmet Şölen, *Aydın İli ve Yürükler*, Aydın 1945; İbrahim Göçken, *Saruhan'da Yürük ve Türkmenler*, İstanbul 1946; M. Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul 1957; Hikmet Çevik, *Tekirdağ Yürükleri*, İstanbul 1971; Ali Rıza Yalman, *Cenupta Türkmen Oymakları* (haz. Sabahat Emir), Ankara 1977, I-II; Mehmet Eröz, *Yürükler*, İstanbul 1991; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, İstanbul 1992; Halil İnalıcık, *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire Essays on Economy and Society*, Bloomington 1993, s. 97-136; *Yürük. Nomadenleben in der Türkei* (ed. A. Kunze), München 1994; Vahid Kellner-Heinkele, "Yürük", *IA*, XIII, 430-435; Barbara Kellner-Heinkele, "Yürük", *EI²* (İng.), XI, 338-341.

FARUK SÜMER

YUGOSLAVYA

**Balkanlar'da
1990'lı yıllarda dağılan
federal devlet.**

Yugoslavya'nın (Güney Slavlar ülkesi) kuruluşu, bölgede Osmanlı döneminin resmen sona ermesiyle gerçekleşmiştir. Balkanlar'ın kuzeyinden güneydoğusuna kadar uzanan Yugoslavya'nın yüzölçümü 255.804 km² idi. Kuzeybatıda İtalya, ku-

YUGOSLAVYA

zeyde Avusturya ve Macaristan, doğuda Romanya ve Bulgaristan, güneyde Yunanistan ve Arnavutluk ile komşuydu. Batıda Adriya deniziyle 2092 kilometreyi bulan bir kıyıya sahipti. Ülkede 31 Ocak 1921 tarihinde yapılan sayımda nüfusu 11.984.911; 1931'de 13.934.038; 1948'de 15.772.098; 1953'te 16.936.573; 1958'de 18.220.000; 1981'de 22.424.711 olarak tesbit edilmiştir. Çok uluslu (multietnik) bir yapıya sahip olan ülkede 1981'de 8.140.452 Sırp; 4.428.005 Hırvat; 1.999.957 Boşnak (müslüman); 1.753.554 Sloven; 1.730.364 Arnavut; 1.339.729 Makedon; 1.219.045 Yugoslav; 579.023 Karadağlı; 426.886 Macar; 101.191 Türk; 80.334 Slovak; 36.185 Bulgar; 19.625 Çek; 15.132 İtalyan; 12.813 Ukraynalı vardı (*Enciklopedija Jugoslavije*, IV, 596-602). Ancak bu veriler müslümanlara hiçbir zaman inandırıcı gelmemiştir. Ülkenin resmî dili Sırpça-Hırvatça idi. Makedon ve Sloven dilleri de kendi cumhuriyetlerinde resmî dil olarak kullanılmaktaydı. Millî azınlık statüsündeki Arnavutlar, Türkler, İtalyanlar, Macarlar ve diğer etnik gruplar yaşadıkları bölgelerde kendi dillerini konuşabilir, okullarda kendi dillerinde ilk okul ve lise seviyesinde sınıflar açabilirlerdi. Dinler arasında en büyük grupları Ortodoks, Katolik ve müslümanlar teşkil ediyordu. Bunları Sırp Ortodoks kilisesi, Roma Katolik kilisesi ve merkezi Saraybosna'da bulunan İslâmî idare (Vrhovno Islamsko Starješinstvo Jugoslavije) temsil etmekteydi. Daha başka küçük dini cemaatler de vardı. Ülkenin başşehri Belgrad'dı (Beograd) (1.576.124). 1990-2001 yılları arasında diğer önemli şehirler Zagreb (706.770), Üsküp (Skopje, 444.750), Novi Sad (299.294), Saraybosna (Sarajevo, 297.416), Ljubljana (275.881), Niş (250.518), Priştine (230.000), Split (189.388), Rijeka (167.964), Podgorica (Titograd, 118.059) ve Dubrovnik'ti (42.641).

Yugoslavya'nın teşkili, Osmanlı hâkimiyetinin son dönemlerinde bölgedeki Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasındaki anlaşmazlıklar, Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşı yıllarındaki siyasî gelişmelere dayanır. Balkan savaşlarının ardından 30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması ile Kosova vilâyeti Sırbistan'a terkedildi. Ağustos 1913 Bükreş Antlaşması ile günümüzde Makedonya topraklarına ait Üsküp ve Manastır'ı içine alan Vardar Makedonyası da Sırbistan'a katıldı. Bir yandan da Avusturya-Macaristan, 1908 Jön Türk ihtilâlinin sonuna Bosna-Hersek'i resmen kendi hâkimiyetine almıştı. Osmanlı Devleti'ne yönelik taleplerini gerçekleştiren Sırbistan'ın mil-

lî hedefleri arasında Bosna-Hersek en ön sırada yer alıyordu. 1914'te Avusturya-Macaristan veliahdının Saraybosna'da uğradığı suikast Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında anlaşmazlığa yol açtı ve I. Dünya Savaşı'nı ateşleyen fitil oldu. 1915 yılının ilkbaharında Paris'te ilk olarak, Ante Trumbić başkanlığında Avusturya-Macaristan göçmenleri tarafından bir Yugoslav heyeti kuruldu. 26 Nisan 1915'teki Londra Antlaşması ile müttefik ülkeler tarafından Sırbistan'a Bosna-Hersek, Slavonija, Srem, Bačka, Güney Dalmaçya ve Kuzey Arnavutluk bölgeleri teklif edildi. Ancak Makedonya teklif edilmediği için Sırbistan bu anlaşmaya pek yanaşmadı.

Dönemin Sırp hükümeti başkanı Nikola Pašić ile Yugoslav heyeti arasında uzlaşma sembolü olarak 20 Temmuz 1917'de Korfu Bildirgesi kabul edildi ve kurulacak yeni devletin Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı olması kararlaştırıldı. Bu devlet anayasal, demokrat ve parlamenter monarşi ilân edecek, başında Karacorçeviç (Karadordeviç) hânedanı bulunacak, Sırp, Hırvat ve Sloven halklarından oluşan üç ayrı millet telakki edilecekti. Ekim 1918'de Zagreb'de Sloven, Hırvat ve Sırp Ulusal Konseyi kuruldu. 29 Ekim 1918'de Hırvat Meclisi, Viyana ve Budapeşte ile ilişkileri tamamen kesti. 25 Kasım 1918'de Novi Sad'daki Büyük Millet Meclisi tarafından Baranja, Bačka ve Banat'ın Sırbistan'a ilhakı kararlaştırıldı. Bir gün önce de Srem ve Ruma aynı kararı almıştı. 26 Ekim 1918'de Podgorica'daki (Karadağ) Büyük Millet Meclisi, Petrović-Njegoš hânedanına son verip Sırbistan'a bağlanmaya karar verdi. 28 Ekim'de Bosna-Hersek'te de buna benzer bir karar alındı. 25 Ekim 1918'de Zagreb'deki ulusal konsey tarafından Avusturya-Macaristan idaresindeki Slavlar'a ait toprakların Sırbistan'a katılması kararlaştırıldı.

Balkan savaşları sonrasında olduğu gibi I. Dünya Savaşı sonrasında da Sırbistan en kârlı çıkan devletlerden biri oldu. Almanya ve Bulgaristan'ın saldırısına uğrayan Sırbistan bu savaştan epeyce yorgun çıktı. Ancak savaşın ardından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağıldı ve imparatorluktan ayrılan Slavlar'ın Sırbistan'la birleşmesiyle Yugoslavya'nın kuruluşu için ilk temel atılmış oldu. Bu birleşme neticesinde 1 Aralık 1918'de anayasa ile yönetilen Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı olarak görülen devlet kuruldu (1918-1929). Kurulduğu döneme ait bilgilere göre bu yeni devletin yaklaşık 250.000 km² toprağı üzerinde 12.000.000 nüfusu vardı. Krallık Sırp olduğu bu devletin kuruluşunun

ardından 1920'lerde Sırp'ın diğer uluslara karşı ayrıcalıklı konumunu güçlendirmesi, Hırvat ve Slovenler'in Katolik olması, Hırvatistan ve Slovenya'nın Sırbistan egemenliği altında kalması gibi sebeplerle iç karışıklıklar çıktı. 20 Aralık 1918'de Stojan Protić başkanlığında ilk hükümet kuruldu. Bu dönemde önde gelen Sırp, Hırvat ve Sloven siyasî partileri arasında Jugoslovenska Muslimanska Organizacija (JMO) adlı müslüman Boşnak siyasî partisi de aktif rol oynadı. Devlet otuz üç bölge, okrug (il), srez (ilçe) ve belediyeden meydana gelmekteydi.

28 Haziran 1921'de kralın iç ve dış dünya ile ilgili yetkilerini belirleyen ilk anayasa kabul edildi. İktidardaki Sırp radikallerle muhalefetteki Hırvat asıllı milletvekilleri arasındaki anlaşmazlıklar ve özellikle 1928'de Sırp radikal Puniša Račić'in Hırvat asıllı üç milletvekilini öldürmesi ülkeyi büyük bir istikrarsızlığa sevketti. Ardından Hırvat siyasetinin başına Vlatko Maček gelince Hırvat bloku Belgrad ile ilişkilerini yumuşatmaya yöneldi. Devletin egemenliğini oluşturan Sırp, Hırvat ve Slovenler'in anlaşmazlıkları ve birbirlerini yadırgamaları sebep gösterilerek bunları birleştirmek ümidiyle Kral Aleksandar tarafından 6 Ocak 1929'da anayasa kaldırıldı ve kral diktatörlüğü kuruldu. 3 Ekim 1929'da devletin adı Krallık Yugoslavyası (Kraljevina Jugoslavija [1929-1941]) şeklinde değiştirildi. Bu durum karşısında Hrvatska Stranka Prava adlı partinin bazı milletvekilleri yurt dışına gidip oralarda Hırvat "ustaş" gruplarını kurdu. Devlet on bölgeye ayrıldı ve 1931'de Yugoslavya kralı tarafından anayasa uygulamaya konuldu.

Hırvatistan'daki Sırp'ın "Yugoslavlık" anlayışıyla ilgili tutumu Hırvatlar'ı rahatsız ediyordu. Slovenler için de aynı durum söz konusuydu. Buna rağmen Sırp, Hırvat ve Sloven millî unsurlarından başka hiçbir etnik grup resmen tanınmadı. Öte yandan Sırbistan'ın yönetimindeki Vardar Makedonyası (bugünkü Makedonya) Güney Sırbistan adı altında üç idarî birime (Skoplje, Bitola ve Štip) ayrıldı. Kosova ve Makedonya'da bulunan Arnavutlar'la Makedonlar da müstakil birer etnik unsur olarak benimsenmedi. Bosna-Hersek'teki müslüman Boşnaklar ise Sırp veya Hırvat diye tanındı. Bu arada Sırp'ın idaresindeki Krallık Yugoslavyası'nın bir parçası olan Karadağ politik kimliğini kaybetti. Sırbistan ve Ortodoks kilisesi arasındaki yakın ilişkiler sebebiyle Karadağlılar, etnik kimlikleri açısından kendilerini Sırp'ın bir parçası olarak görmekle bağımsız bir Ka-

radağ halkı kalmak arasında kararsız bir tutum sergilediler.

İtalya, Almanya ve Macaristan'ın desteğiyle Hırvat "ustaş"ları ve Makedon VMRO radikalleri tarafından Kral Aleksandar Karacoreviç'e 9 Ekim 1934'te Marsilya'da bir suikast düzenlendi, kral ve Fransa Dışişleri bakanı öldürüldü. Henüz küçük bir çocuk olan veliaht II. Petar yerine Knez Pavle liderliğinde üçlü bir idare kuruldu. Mayıs 1935'teki seçimleri Sırp Radikal Partisi ve onun başkanı Milan Stojadinović kazandı. Vatikan ile antlaşma imzalayan Milan Stojadinović dönemin faşist devletleri olan İtalya ve Almanya ile yakınlaşma niyetindeydi. İngiltere'nin baskısı neticesinde Stojadinović istifa etti ve Dragiša Cvetković yeni hükümetin başkanlığına, Vlatko Maček de yardımcılığına getirildi. Cvetković-Maček anlaşması neticesinde 26 Ağustos 1939'da Hırvatistan Banlığı ilân edildi ve ilk banı Ivan Šubašić oldu. Cvetković-Maček anlaşması ile Bosna-Hersek bölgesi Sırp ve Hırvatlar arasında bölüştü, müslümanlar geleceği belirsiz bir toplum haline getirildi. Bosna-Hersek'in I. Dünya Savaşı'nın ardından Yugoslavya'ya dahil edilmesiyle müslüman dinî cemaatler problemi de ön plana çıkmıştı. Çünkü Bosna-Hersek dışında da müslüman cemaatler mevcuttu. Avusturya-Macaristan tarafından 1909'da hazırlanan kanun 1930 yılına kadar uygulandı. Ayrıca Sırbistan, Makedonya, Kosova ve Karadağ'ı kap-

sayan ayrı bir dinî teşkilât vardı. 1936'da yeni bir kanunun ve anayasanın kabulü ile reisülülemânın fonksiyonuna yeni bir düzen getirildi ve resmî ikametgâhı Saraybosna oldu. M. Spaho liderliğindeki İslâm teşkilâtı dinî cemaat içindeki yerini korudu. Bu teşkilâtın amacı hem Bosna-Hersek hem de Yugoslavya'nın diğer bölgelerindeki müslüman toplumun kimliğini korumak ve tarihî eserleri yaşatmaktı.

Yeni kurulan devletin toplam nüfus bakımından üçüncü milleti olan Kosova halkı (Arnavutlar), 10 Eylül 1919 St. Germain Antlaşması'na göre, "1 Ocak 1913 tarihinden önce Sırp işgaline uğrayan milletlerin temel insan hakları yoktur" maddesine dayanarak geleceği belirsiz bir duruma itildi. Krallık Yugoslavyası döneminde Boşnak, Türk ve Arnavut müslümanların çabalarına rağmen azınlık statüsü değişmedi; müslümanların büyük bir kısmı çaresizlik içinde Türkiye'ye göç etmek zorunda kaldı. 1919-1941 yılları arasında, Kosova'daki Arnavutlar ve bütün müslüman unsurların büyük bir kısmı İlija Garašanin'in "Načertanije"si doğrultusunda göç tâbi tutuldu, bir kısmı da çeşitli eziyetlere uğradı. Müslüman unsurlar için gereken siyasi dayanak ortadan kalkmıştı ve bunlar bölgenin yerli halkı gibi değil Osmanlı Devleti'nin geride bıraktığı kitleler olarak görülüyordu. Bundan dolayı Krallık Yugoslavyası döneminde bölgede en bâriz istikrarsızlık Kosova ve Batı Makedonya'da ortaya çıktı. Yine bu dönemde Kosova'nın sosyal ve etnik yapısında değişmeler meydana geldi. Doğu Makedonya'daki Türk nüfusun da hemen hemen tamamı göç ettirildi. Aynı dönemde bölgeye kolonizasyon programı uygulandı ve çeşitli yerlerden özellikle Kosova'ya hıristiyan halk yerleştirildi. Ülkenin kuzeyinden Toplica, Lika ve Župa'dan Ortodoks Sırp, hatta Katolik Hırvat ve Slovenler Kosova'ya getirildi. 10 Mart 1920 tarihine kadar Arnavut halkını silâhsızlandırma kanunu çerçevesinde Sırbistan'daki Niş ve Kruševac'ta (Alacahisar) toplama kampları hazırlandı. Buna karşılık bir yandan Hasan Prishtina, Bajram Curri ve Azem Bejta liderliğinde silâhlı mücadele veriliyor, diğer yandan da Bashkimi (Ferhat Draga başkanlığında) ve Komiteti i Kosovës (Hoxha Kadri Prishtina liderliğinde) adıyla bilinen iki siyasi parti çalışıyordu. 1938'de Krallık Yugoslavyası ile Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan Yugoslavya-Türkiye Konvansiyonu'na göre 1938-1944 yıllarında Türkler, Arnavutlar ve diğer müslüman unsurlar arasında Kosova ve Makedonya-

dan Türkiye'ye büyük bir göç hareketi başlatıldı.

Cvetković-Maček hükümeti, Viyana'nın Belvedere Kalesi'nde 25 Mart 1941 tarihinde Üçlü Pakta Katılma Protokolü'nü imzaladı. Ertesi gün hükümet darbesi yapıldı ve 27 Mart sabahında General Dušan Simović başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu. Almanya ile imzalanan antlaşmaya karşı Belgrad'da büyük gösteriler düzenlendi. 6 Nisan 1941'de Hitler'in emriyle Belgrad bombalandı, arkasından Yugoslavya kendini II. Dünya Savaşı'nın içinde buldu. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Yugoslavya Almanya, İtalya, Macaristan ve Bulgaristan ordularının işgaline uğradı. Bunun üzerine Yugoslavya kralı ve hükümeti ülkeyi terketmek zorunda kaldı. Öte yandan Hırvatistan'daki Çiftçi partisi yönetimi İtilâf devletlerinin uydusu gibi hareket etmeyi reddedince aşırı sağcı bir grup güç kazandı ve Almanlar'la birlikte hareket etmeye başladı. Bunlar aynı zamanda yahudilere ve Sırp'lar'a karşı terör faaliyetlerine giriştiler. Sırp aşırı uçları da Bosna-Hersek ve Hırvatistan'daki Boşnak müslümanlara ve Hırvatlar'a saldırılarda bulundular. Bölgede büyük katliamlar meydana geldi ve bunun zararını en çok bölgedeki müslüman toplum hissetti. Hırvatistan'ın bir bölümü (Split, Šibenik ve bir kısım büyük adalar) İtalya, bir bölümü de (Međumurje, Baranja ve Bačka) Macaristan tarafından işgal edildi. Hırvatistan'ın kalan kısmında Bosna-Hersek ve Srem bölgesinde "ustaş"lara ait, Ante Pavelić önderliğinde Alman işbirlikçisi Hırvatistan Bağımsız Devleti (NDH) kuruldu. Hırvatistan Bağımsız Devleti ve Ante Pavelić yönetimi Bosna'daki müslüman toplumun Hırvatlaştırılması konusunda büyük çaba sarfetti ve ağır baskı uyguladı.

Slovenya'ya ait bölge Almanya, İtalya ve Macaristan arasında bölüştü. Karadağ'ı da İtalya işgal etti. Ayrıca Makedonya yeniden karşılıklı işgal ve paylaşma planlarının hedefi haline geldi. Yine Almanya'nın yanında yer alan Bulgaristan bir taraftan Ege Makedonyası'nın doğu kesimlerini, diğer taraftan Vardar Makedonyası'nın batı bölgeleri hariç tamamını ele geçirerek Büyük Bulgaristan hayalini gerçekleştirdi. Vardar Makedonyası'nın batısı (Kalkandelen, Gostivar, Kırçova, Debre, Struga) ve Kosova'nın büyük bir kısmı dönemin faşist İtalyası ile iş birliği yapan Arnavutluk'a ilhak edildi ve İtalya'nın yardımıyla bölgede Arnavutluk hâkimiyeti kuruldu. Bunun yanı sıra Arnavutlar için bölgede Büyük Arnavutluk idealine yardımcı politikalar üre-

4 Ekim 1933 tarihinde İstanbul'a gelen Yugoslavya Kralı Aleksandar, Atatürk ile Dolmabahçe rihtiminde

YUGOSLAVYA

tildi. Kosova'daki bazı bölgeler (Mitroviça, Podujeva, Vuçitryn ve Tregu i Ri) Alman işbirlikçisi Nedić'in idaresindeki Sırbistan'a ilhak edildi. Kaçanik, Üsküp, Vitia, Preşova, Kumanova ve Gilan'ın bir kısmı Bulgaristan'a katıldı. Bütün bu savaşlar esnasında bölgedeki müslümanlar arasında katliamlar yaşandı, tarihî eserlerin büyük bir kısmı tahrip edildi. Öte yandan Krallık Yugoslavyası, Londra'da sürgünde bulunan Yugoslavya hükümeti tarafından sürdürüldü ve İtilâf devletlerinin resmi üyesi kabul edildi. Bu dönemde Sırbistan'da faşist güçlere karşı savaşan iki grup ortaya çıktı. Birinci grup General Dragoljub (Draž) Mihailović önderliğindeki Sırp çetnikler, ikincisi, illegal Yugoslav Komünist Partisi'nin Josip Broz Tito önderliğinde kurduğu Partizanlar'dı. Daha 1941 yılından itibaren bu iki fraksiyon arasında silâhlî çatışmalar başladı. Komünist güçler 1944'te İtilâf devletlerinin müttefik ordusu haline geldi, ardından Kral II. Petar, Josip Broz Tito ile antlaşma imzaladı.

II. Dünya Savaşı esnasında Almanya, İtalya ve Bulgaristan işgaline karşı direnen Tito'nun önderliğindeki Yugoslavya Komünist Partisi hareketi genel savaşta Almanya ve müttefiklerinin yenilgiye uğramasıyla başarıya ulaştı. 1944'te Sovyetler Birliği Bulgaristan'ı işgal edince Vardar ve Ege Makedonyası'nda Bulgar işgali sona erdirildi. Sırbistan'ın idaresindeki Vardar Makedonyası da ayrı bir gelişmeye sahne oldu. 1944'te Kızıldünya birlikte Belgrad'ı kurtaran Halk Kurtuluş Ordusu 1945'te resmen Yugoslavya Ordusu olarak adını değiştirdi. Savaşta nihan mücadelesini vererek işgal altındaki Yugoslavya topraklarını 1945 Mayısına kadar kontrolü altına aldı ve komünist bir rejim kuruldu. Ayrıca İstria (Istra) yarımadası ve Slovenya sahillerine de hâkimiyetlerini yaydılar. 1947'deki Paris Barış Ant-

laşması neticesinde bu bölgeler yeni kurulan Yugoslavya topraklarına ilhak edildi. Trieste ile ilgili anlaşmazlık 1954'te İtalya-Yugoslavya arasındaki barış antlaşmalarında İtalya lehine sonuçlandı. Komünist rejim tarafından demokrasi ve serbest teşebbüs kaldırıldı, 29 Kasım 1943'te krallığa son verilerek Federatif Yugoslavya Halk Cumhuriyeti (Federativna Narodna Republika Jugoslavija) [1945-1963] ilân edildi. Bu devlet yeni anayasada herkesin eşit haklara sahip olduğunu karar altına aldı. Çok kısa bir süre içerisinde Josip Broz Tito'nun Rus lideri Stalin ile anlaşmazlığa düşerek Sovyetler Birliği ile ilişkileri kötüleşince Yugoslavya 1948'de Kominform'dan ayrıldı; ardından Edvard Kardelj'in felsefesinin geliştirdiği Yugoslavya'ya özgü "öz yönetimi sosyalizm" sistemi toplumda uygulanmaya başlandı.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkenin Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti (FNR) olarak ilk anayasası 30 Ocak 1946'da kabul edilmişti. 1963'te hazırlanan ikinci anayasa ile Yugoslavya'nın resmî adı Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti (Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija [1963-1991]) şeklinde belirlendi ve bu ad 1990'lardaki dağılıma dönemine kadar sürdü. 1974'te kabul edilen anayasa ile ülkedeki müslüman toplum için daha ılımlı bir dönem başladı. Özellikle "halkların egemenliği", "işçi ve emekçi kesimin öz yönetimi"nden oluşan, demokratik sosyalist öz yönetimi bir toplum ve federal bir yapıya sahip olan Yugoslavya altı cumhuriyete ve iki özerk bölgeye ayrılmıştı. Ülkeyi meydana getiren cumhuriyetler şunlardı: Bosna-Hersek (SR Bosna i Hercegovina, başşehri: Sarajevo [Saraybosna]); Sırbistan (SR Srbija, başşehri: Beograd [Belgrad]); Hırvatistan (SR Hrvatska, başşehri: Zagreb); Slovenya (SR Slovenija, başşehri: Ljubljana [Lyublyana]); Makedonya (SR Makedonija, başşehri: Üsküp [Skopje]); Karadağ (SR Crna Gora, başşehri: Titograd [1992'den sonra Podgorica]). Voyvodina ve Kosova, Sırbistan Cumhuriyeti'ne bağlı olmakla birlikte 1946 anayasasıyla özerk bir statü kazandı. Bu bölgelere 1974 anayasasıyla cumhuriyete yakın bir statü verildi: Kosova (SAP Kosovo, başşehri: Priştine) ve Voyvodina (SAP Vojvodina, başşehri: Novi Sad).

Yugoslavya Komünist Partisi içindeki reformist (Edvard Kardelj ve arkadaşları) ve radikal (Aleksandar Ranković ve Sırp milliyetçi radikal) güçlerin hesaplaşması 1962'de parti yönetimindeki birliği tehdit et-

Josip Broz
Tito

meye başladı. Aleksandar Ranković ve Sırp milliyetçi radikal hareketinin 1950-1962 yılları arasında özellikle Kosova, Bosna-Hersek ve Makedonya'daki müslümanlara uyguladığı baskılar yüzünden müslümanlar Türkiye'ye göç etti. Josip Broz Tito reformistleri destekleyerek 1966'da Sırp lideri Aleksandar Ranković'i görevden aldı. Bu tarihten itibaren Yugoslavya'da daha ılımlı bir siyaset izlendi. 1971'deki "Hırvat baharı" adlı operasyon neticesinde Sava Dapčević-Kučar liderliğindeki Hırvat milliyetçilerine de bir darbe indirildi. Yugoslavya Komünist Partisi içinde Tito'nun kendisine, bütün yetkilerini devredebileceği bir vâris seçmesini engellemek isteyen etkili bir muhalefet gelişti. Bu muhalefet sonucu, 1974'te kabul edilen anayasaya göre merkezî yetki idareden vazgeçilip mevcut cumhuriyetlere daha fazla yetki tanındı. Söz konusu anayasa gereği Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerine yeni yetkiler verildi. Her iki bölge federal devletin bir unsuruydu, dönüşümlü olan cumhurbaşkanlığı makamında bu iki bölgenin dâimî temsilcileri bulunuyordu. Priştine'de ilk defa Arnavutça eğitim ve öğretim yapan bir üniversite kuruldu ve Kosova'daki müslüman Arnavut halkı daha geniş haklara sahip oldu.

1945'ten önce, Yugoslavya'daki müslümanların sorunlarını uluslar arası platformlara taşıyabilecek mekanizmaların çalışması imkânsızdı. Yeni Yugoslavya'da Sırp, Hırvat, Sloven, Makedon ve Karadağ etnik kökenli gruplar resmen kabul edilmiş, Bosna-Hersek'teki müslüman Boşnaklar'la Kosova, Makedonya ve Karadağ'daki müslüman Arnavutlar'a ve Türkler'e dair bir çözüm önerilmemişti. Daha sonraki dönemlerde Yugoslav idaresinin "Yugoslav entegral milleti" oluşturma çalışmaları da bir sonuç vermedi. Boşnak müslümanlar, II. Dünya Savaşı esnasında Halk Kurtuluş Savaşı'ndaki istiklâl mücadelelerine

Yugoslavya
bayrağı
ile devlet
amblemi

katıldıklarından 1967'de resmî kaynaklar-
da etnik grup düzeyinde müslüman (mus-
liman) olarak kabul gördü. Böylece Boşnak
müslümanlar Yugoslavya'nın resmen ta-
nındığı altıncı etnik grup oldu. 1981 istatis-
tik yıllığının resmî verilerinde Arnavut nü-
fusu Makedonlar ve Karadağlılar'dan da-
ha fazla olmasına rağmen Arnavutlar yine
de azınlık kabul edildi. Buna karşılık Ma-
kedonlar ve Karadağlılar'ın hem müstakil
cumhuriyetleri vardı hem de Yugoslavya
milletlerini oluşturan egemen milletler
arasında yer alıyordu.

Giderek artan Sırp ve Hırvat milliyetçi
radikal güçlerin tehlikesiyle karşı karşıya
kalan Tito partinin merkez komitesi ve idare
organlarında tasfiye hareketi başlattı.
"Kardeşlik ve birlik" ilkesine aykırı davran-
dıkları için partiden pek çok kişi ihraç edil-
di. Bunların arasında Tito'nun eşi Jovan-
ka Broz da bulunmaktaydı. Ancak 4 Ma-
yıs 1980'de Tito'nun Ljubljana'da ölümün-
den sonra Yugoslavya Komünist Partisi
Merkez Komitesi'nde anlaşmazlıklar çıktı
ve milliyetçi Sırp güçlerinin 1974 anayasa-
sına olan itirazları Yugoslavya'yı büyük bir
istikrarsızlığa sürükledi. Artık tek bir kişi
elindeki yetkilere dayanarak karar ver-
miyor, altı cumhuriyet ve iki özerk bölge-
den oluşan sekiz siyasal birimin Yugoslavya
Başkanlığı'ndaki temsilcileri oy birliğiyle
çıkacak bir karar aramak zorunda kalı-
yordu. Böyle yavaş işleyen bir sistem, si-
yasal ve ekonomik alanlarda gereken pra-
tik ve hızlı reformların yapılmasını imkân-
sız kıldı. Özellikle giderek artan dış borç-
lar, ekonomik bunalım ve işsizlik milliyet-
çilik akımlarını hızlandırdı. Bilhassa aşırı
milliyetçi Sırp fikirleri yeniden canlandı.
Neo-komünist Sırpçılar 1980 sonrasında li-
beralleşme ve millî serbestlik aleyhine mü-
cadele başlattılar. Önce Sırbistan Komü-
nist Partisi'ndeki liderlik Milošević ve ar-
kadaşlarının eline geçti. Sırpçılar'ın Yugos-
lavya'da yeterince temsil edilmediği iddi-
asıyla güçlenen Sırp Sosyalist Partisi lideri
Slobodan Milošević 1987'de Sırbistan Cum-
huriyeti'nin başkanlığına seçildi. 1989'da
Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğini ortad-
an kaldıran Milošević, Kosova'da 1974
anayasası ile elde edilen hakları tamamen
Sırbistan merkezî idaresine bağladı. 1987'-
de başlatılan bu tür radikal hareketler
neticesinde Yugoslavya Komünist Partisi
1990'da dağılma sürecine girdi. Partinin
dağılmasıyla Yugoslavya Devleti'nin de par-
çalanmasının ilk belirtileri baş gösterdi.
Slobodan Milošević idaresi, Yugoslavya'dan
ayrılmak isteyen cumhuriyetlere karşı
Yugoslavya Halk Ordusu güçleriyle ha-

rekete geçti. Sonuçta ilk olarak 25 Hazi-
ran 1991'de Milan Kučan önderliğinde Slo-
venya Cumhuriyeti resmen bağımsızlığını
ilân etti. Eylül 1991'de Slovenya'dan Yu-
goslavya Halk Ordusu birlikleri tamamen
çekildi. 15 Ocak 1992'de Avrupa Birliği ta-
rafından resmen tanınan Slovenya 22 Ma-
yıs 1992'de Birleşmiş Milletler üyeliğine ka-
bul edildi. Hırvatistan'da Franjo Tuđman
liderliğindeki Hrvatska Demokratska Za-
jednica adlı siyasî parti iktidara gelip 25
Haziran 1991'de bağımsızlığını ilân etti ve
15 Ocak 1992'de Avrupa Birliği tarafın-
dan tanındı, 22 Mayıs 1992'de Birleşmiş
Milletler üyeliğine resmen kabul edildi.
Sırpçılar, Hırvatistan'ı yok etmek amacıyla
buradaki soydaşlarını ayaklandırarak Yu-
goslavya Halk Ordusu birliklerinin yardı-
mıyla savaş başlattılar. Savaşın en acı gün-
lerini yaşayan bölgeler Vukovar, Knin ve
çevresidir. 1991'in son aylarında Knin ve
çevresinde yerli Sırpçılar tarafından Repub-
lika Srpska Krajina adında müstakil bir
cumhuriyet kuruldu. Neticede Birleşmiş
Milletler ve Batılı devletlerin yardımlarıyla
Hırvatistan savaş öncesindeki Hırvat to-
praklarında hâkimiyet kurdu.

Bosna-Hersek'te 18 Kasım 1990'daki
demokratik seçimlerde millî partilerin ka-
zanmasıyla ortaya çıkan durumdan sonra
Aliya İzzetbegović önderliğindeki Bosna
toplumu, 29 Şubat – 1 Mart 1992'de yapı-
lan referandumun ardından 3 Mart 1992'-
de Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin bağımsız-
lığını ilân etti ve 6 Nisan 1992'de Ame-
rika Birleşik Devletleri ile Batılı devletler

tarafından resmen tanındı ve 22 Mayıs
1992'de Birleşmiş Milletler üyeliğine ka-
bul edildi. 5 Nisan 1992'de Saraybosna'da
Vrbanja Most'taki protesto esnasında
öldürülen Suada Dilberović'ten sonra Bos-
na-Hersek'te 1995'e kadar devam eden
büyük bir savaş başladı. Hırvat lideri Fran-
jo Tuđman ile Sırp lideri Slobodan Milošević'in
Mart 1991'de gizlice Karadağ'da
Antlaşması'nı imzalayıp Bosna-Hersek'in
bağımsızlığı aleyhinde Sırp-Hırvat ittifakını
kurdular. Bu antlaşma II. Dünya Sava-
şı öncesi 1939'daki Cvetković-Maçek ant-
laşmasının bir devamıydı; büyük bir ihti-
malle, Bosna-Hersek'in Sırpçılar ve Hırvat-
lar arasında yeniden bölüşülmesi ve müs-
lümanlara bağımsız bir Bosna-Hersek Dev-
leti kurma fırsatının verilmemesi karar-
laştırılmıştı. Bosna-Hersek'te bulunan Hı-
rvat silâhlı güçleri tarafından Hırvat Cum-
huriyeti Herceg-Bosna bölgesinin ilân edil-
mesi, diğer taraftan Sırpçılar'ın Republika
Srpska adıyla oluşturdukları bölgedeki ay-
rılıklı emelleri, gizli Karadağ'da Antlaş-
ması'nın bir neticesidir. Müslüman Boş-
naklar her iki tarafla savaşmak zorunda
kaldı ve acımasızca katledildi (bunların en
bilineni 2007'de mahkeme kararıyla soy-
kırım olarak kabul edilen Srebrenica kat-
liamıdır). Müslüman Boşnaklar'ın Hırvat
Cumhuriyeti Herceg-Bosna ile olan sava-
şı 1994'teki Washington Antlaşması ile so-
na erdi. Hırvat Cumhuriyeti Herceg-Bos-
na lağvedilip Bosna-Hersek Federasyonu'nun
bir parçası olarak kabul edildi. Bihaç'ta
bazı müslüman gruplar tarafından ilân

Josip
Broz Tito
ve Edvard
Kardelj,
II. Dünya
Savaşı
sırasında
Komünist
Partisi
denetimindeki
Halk
Kurtuluş
Hareketi'nden
silâh
arkadaşlarıyla
birlikte

YUGOSLAVYA

edilen Batı Bosna Özerk Cumhuriyeti'nin varlığına da 1995 yılının yaz aylarında son verildi. Bosna-Hersek'teki savaş 21 Kasım 1995'te Dayton Anlaşması ile sonuçlandı ve kurulan yeni Bosna-Hersek Cumhuriyeti iki etnik devlet oluşumundan meydana geldi: Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti.

8 Eylül 1991'de Makedonya'da yapılan referanduma dayanarak 17 Eylül 1991'de Makedonya Yugoslavya'dan bağımsızlığını ilân etti. Başlangıçta yaşanan sorunlara rağmen Yugoslavya Halk Ordusu Makedonya'dan savaşmadan çekildi. Yunanistan'ın itirazları doğrultusunda 1992'de Avrupa Birliği, Makedonya'yı ancak ismini değiştirdiği takdirde tanıyacağını duyurdu. Yunanistan'ın onayıyla Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya (FYROM) adıyla Nisan 1993'te Birleşmiş Milletler'e üye olan Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı Şubat 1994'te Amerika Birleşik Devletleri tarafından da kabul edildi; Nisan 1996'da Yugoslavya da Makedonya'yı resmen tanıdı. Tito Yugoslavyası'ndan Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'nın bağımsızlıklarını ilân etmeleri neticesinde 27 Nisan 1992'de Sırbistan ve Karadağ kendi aralarında Dobrica Ćosić başkanlığında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (Savezna Republika Jugoslavija) adı altında sadece iki cumhuriyetten oluşan yeni bir Yugoslav devleti kurdu. 1991'de Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya, Yugoslavya'dan ayrıldığında Sancak bölgesi Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin içinde kaldı. Sancak'taki Sancak Müslümanları Millî Meclisi tarafından 25-27 Ekim 1991 tarihinde düzenlenen referandumda seçmenlerin % 98,9'u söz konusu federasyon içerisinde Sancak bölgesinin özerkliğini kabul etti. Ancak referandum dönemin Belgrad rejimi tarafından kabul edilmedi ve bölgede Bosna-Hersek ve Kosova savaşları devrinde (1992-2000) büyük sıkıntılar yaşandı. Sancak bölgesinin en önemli şehirleri olan Novi Pazar, Tutin ve Sjenica'da müslümanların nüfusu % 70'ten fazla olmakla birlikte diğer şehirlerdeki nüfusa oranları daha düşüktür (DİA, XXXVI, 101).

28 Mart 1989'da özerkliğinin kaldırılması Kosova'yı da istikrarsızlığa sürüklemişti. 26-30 Eylül 1991'de Kosova'nın bağımsızlığı için düzenlenen referandumda halk bağımsız bir Kosova için "evet" oyu kullandı. Ocak 1992'de Badinter Komisyonu'na bağımsızlık ve Yugoslavya'dan ayrılma talebi iletili. Ardından silâhlı mücadeleye girildi, 9 Haziran 1999'daki Kumanova

Antlaşması ve Birleşmiş Milletler'in kararıyla Kosova'nın idaresi KFOR ve NATO güçlerine teslim edildi. Sırbistan'da 2000'de Slobodan Milošević diktatörlüğü barışçıl bir devrimle yıkıldı. Devrik lider Milošević tutuklandı ve savaş suçlusu olarak Lahey Savaş Suçları Mahkemesi'ne gönderildi, ancak mahkemesi sonuçlanmadan 11 Mart 2006'da öldü. 2008 yılına kadar özerk bir yönetime sahip olan Kosova 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilân etti; günümüze kadar başta Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya, İngiltere, Türkiye ve Birleşmiş Milletler üyelerinin yarısından fazlasını aşkın ülke tarafından bağımsızlığı tanındı. Voyvodina ise Yugoslavya'nın II. Dünya Savaşı sonrası kuruluşundan bu yana özerk bir bölge olmasına rağmen bağımsızlık mücadelesi başarıya ulaşmadı. 2002'de Sırbistan ve Karadağ arasında Belgrad Antlaşması'nın ardından 4 Şubat 2003'te kabul edilen anayasal şartla Yugoslavya Federal Cumhuriyeti yerine Sırbistan ve Karadağ Devlet Birliği kuruldu; Karadağ 3 Haziran 2006'da referandum yoluyla bağımsızlığını ilân etti, böylece bölgedeki Yugoslavya tamamen ortadan kalktı. Karadağ ile Sırbistan'ın birbirinden ayrılması neticesinde nüfusu ekseriyetle müslüman olan Sancak bölgesi bu iki cumhuriyet arasında paylaşıldı. Voyvodina bölgesi de Sırbistan'ın bir parçası oldu.

1389'daki Kosova Savaşı'ndan 1521'de Belgrad'ın fethine kadar uzanan süreçte bugün Yugoslavya toprakları olarak bilinen bölge büyük ölçüde Osmanlı yönetimine girdi; Anadolu'dan ve diğer Osmanlı topraklarından göç ettirilen Türk ve müslüman ahalinin bir kısmı bu bölgeye yerleştirildi. Ayrıca yerli hıristiyan halkın bir kısmı İslâmiyet'i seçti. Dolayısıyla bu topraklardaki nüfusun İslâmlaşmaya başlaması halkın hayatında ve kültüründe

önemli değişikliklere yol açtı. Hayat tarzı, ev tezyinatı, kuyumculuk, halı dokumacılığı ve bazı küçük el sanatlarında bu etki hâlâ görülür. Osmanlı egemenliğindeki bölgede yeni şehirlerin kurulmaya başlandığı, eski şehirlerin de gelişme gösterdiği ve tipik bir Türk-İslâm şehrine dönüştüğü dikkati çeker.

Eski Yugoslavya'da Sırp, Makedonlar ve Karadağlılar Ortodoks, Hırvatlar, Slovenler ve Macarlar Katolik kilisesine mensuptu. İslâm dinine mensup olanlar Boşnak müslümanlar ve Sancaklılar, Arnavutlar, Türkler, Pomaklar ve Romlar'dı. 1930'daki krallık idaresi İslâm dinî cemaati ve anayasayla ilgili çıkan kanuna göre eski bağımsız İslâm dinî cemaatleri, reisülulemâ ile ulemâ meclisinin reisi ve iki başkanından oluşan yüksek bir idarî teşkilâtın tek başkanlığı altında birleştirildi. Bunun yanında merkezleri Üsküp ve Saraybosna'da bulunan idare heyetleriyle beraber iki ulemâ meclisi ve iki vakıf-maarif kurulu mevcuttu. Yugoslavya'daki İslâm dinî cemaatine ait, II. Dünya Savaşı sonrasında itibaren 1947, 1969 ve 1990'da üç anayasa hazırlanmış ve uygulanmıştır (Şukrić, s. 155). Yugoslavya'nın son dönem anayasasına göre Yugoslav İslâm Birliği'nin en yüksek organı olan Yüce Şûra'nın kırk altı üyesi vardı; reislik makamı bunun yürütme organı olup en yüksek dinî temsilcisi reisülulemâ idi. Yugoslavya İslâm Birliği'nin yönetimindeki hiyerarşik yapı camilerdeki cemaat heyetinden başlayarak İslâm Birliği Heyeti, İslâm Birliği Başkanlığı, İslâm Birliği Meclisi ve en üst federal kuruluş olarak Yugoslavya Diyanet İşleri Meclisi ve Yugoslavya Diyanet İşleri Başkanlığı şeklinde düzenlenmiştir.

1918'de Saraybosna'da devlet şeriat ortaokulu açıldı ve hâkim yetiştirme koleji, yüksek şeriat okulu ve fakülte seviyesinde

Hırvatistan hükümeti tarafından 1944'te yaptırılan ve 1947'de minareleri yıktırılarak müzeye çevrilen Zagreb'deki cami

bir ilâhiyat (Yüksek İslâmî Şeriat-Teoloji Okulu) kurumunun tesisine kadar (1937) varlığını sürdürdü. Komünizm döneminde lise seviyesindeki dinî eğitim için Saraybosna, Priştine ve Üsküp'te medrese olarak bilinen üç İmam-Hatip Lisesi mevcuttu. Saraybosna ve Üsküp medreseleri Osmanlı ve Krallık Yugoslavyası dönemlerinde de vardı. 1977'de Saraybosna'da Boşnakça öğretim yapan bir İlahiyat Fakültesi açıldı. Burası günümüzde de İslâmî ilimler Fakültesi adıyla faal durumdadır. Yugoslavya İslâm Birliği'nin denetiminde Saraybosna'da neşredilen dergiler arasında *Glasnik VIS*, *Zbornik Radova*, *Takvim*, *Zemzem*, *Anali GHB* ve *Islamska Misao* gibi yayınlar vardı. Makedonya'da *el-Hilâl*, Kosova'da *Edukata Islame* ve *Dituria Islame* adlı dergiler de dinî neşriyat arasında zikredilir. 1926'da Belgrad'da Fehim Bayraktareviç'in (Bajraktarević) kurduğu, Türk, Fars, Arap dilleri ve edebiyatlarıyla ilgili Şarkiyat Kürsüsü'nde de faaliyet devam etmektedir. Aynı üniversitedeki Tarih Bölümü'nde ve Sırbistan Bilimler Akademisi'nde Osmanlı tarihi üzerine yapılan araştırmalar zikre değerlidir. 1949'da açılan Saraybosna Üniversitesi'nde Türk, Fars, Arap dilleri ve edebiyatlarıyla ilgili bir kürsü bulunmaktadır. 1950'de kurulan Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü, Saraybosna Devlet Müzesi'nden devralınan yazma ve Türk tarihiyle ilgili malzemelerden değerli bir koleksiyona sahipti. Burada *Prilozi* adında yıllık bir mecmua neşri sürdürülmektedir. Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde de gerek Osmanlı gerekse İslâm araştırmaları açısından zengin koleksiyonlar bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

J. Sion, "La Yougoslavie", *Géographie universelle*, Paris 1934, VII, 410-476; *Historija Naroda Jugoslavije* (ed. B. Đurđev v.dğr.), Zagreb 1959, II, 205-290, 401-476, 622-657, 684-762, 998-1117, 1251; Besim Darkot, *Avrupa Coğrafyası*, İstanbul 1962, s. 113-117; A. Blanc, *Géographie des balkans*, Paris 1965, s. 100; Ejup Mušović, "Islamski Spomenici Novog Pazara", *Novi Pazar i okolina* (ed. M. Maletić), Novi Pazar 1969, s. 70-94; *Ustav na Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija*, Skopje 1970, tür.yer.; B. Petranović, *AVNOJ-Revolucionarna Smena Vlasti (1942-1945)*, Beograd 1976, tür.yer.; Mahmud Trajlić, "Islamska Zajednica u Bosni i Hercegovini do Oslobođenja", *Islam i Muslimani u Bosni i Hercegovini* (ed. Muhamed Hadžijahić v.dğr.), Sarajevo 1977, s. 145-152; N. Šukrić, "Islamska Zajednica u Bosni i Hercegovini Nakon Oslobođenja", a.e., s. 153-168; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri II*, s. 428-430; a.e. III, s. 112, 149, 310-311, 317-337; a.mlf., "Yugoslavya'da Türk Âbideleri ve Vakıfları", *VD*, sy. 3 (1956), s. 175-177; R. Bobot v.dğr., *Facts About Yugoslavia*, Belgrade 1984, s. 9-17; M. Gojković,

Stari kameni Mostovi, Beograd 1989, tür.yer.; A. Petković, *Jugoslavien*, Belgrad 1990, tür.yer.; a.mlf., *Jugoslovenski Muslimani*, Lausanne 1990, s. 5-53; a.mlf., *Balkanlarda İslâm*, İstanbul 1995, s. 186-187, 191, 194, 217-220, 223-225, 237, 242, 249; Ferhat Šeta, *Reis-ul-uleme u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji od 1882. do 1991. godine*, Sarajevo 1991, s. 7-100; Hakija Avdović, *Položaj Muslimana u Sandžaku*, Sarajevo 1991, tür.yer.; L. Kumbaradžić-Bogoević, *Osmanliški Spomenici vo Skopje*, Skopje 1998, s. 16-133; Muhammed Aruçi, "Eski Yugoslavya-II", *Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar*, İstanbul 1998 (III. Kutlu Doğum İlmî Toplantısı, Tebliğler), s. 171-196; N. Malcolm, *Kosovo: A Short History*, New York 1999, s. 139-162; *Barbaria Serbe ndaj Monumeteve Islame në Kosovë: Shkurt '98-Qershor '99* (ed. Sabri Bajgora v.dğr.), Prishtinë 2000, s. 5-291; Hakif Bajrami, "Marrëveshja Xhentelme Tito-Kyprili më 1953 në Split", *Kosova-njëzetë shekuj të identitetit të saj*, Prishtinë 2001, s. 259-306; Harun Crnovršanin – Nuro Sadiković, *Sandžak-Porobljena Zemlja: Bosna, Sandžak i Kosovo Kroz Historiju*, Zagreb 2001, s. 22-24, 40-43, 46-71, 94-108, 152-312, 388-542, 642-652, 680-731, 755-766; Hamdija Kapidžić, "Pripremanje Ustavnog Perioda u Bosni Hercegovini (1908-1910)", *Godišnjak Istorijskog Društva Bosne i Hercegovine*, X, Sarajevo 1959, s. 121-166; Smail Balić, "Eastern Europe: The Islamic Dimensions", *JIMMA*, I/1 (1979), s. 29-37; Ahmed Smajlović, "Muslims in Yugoslavia", a.e., II/1 (1979), s. 132-144; "Yugoslavia", *EP* (İng.), XI, 342; B. Ž. Milojević v.dğr., "Jugoslavija", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1960-62, IV, 567-635; V, 1-154; Kosovka Ristić, "Kosovo", a.e., V, 334-335; B. Krizman, "Sarajevski Atentat", a.e. (1968), VII, 141-143; H. Sirotković, "AVNOJ", *Hrvatski Leksikon*, Zagreb 1996, I, 42.

MUHAMMET ARUÇI

YUHANNÂ b. BITRİK

(يُوحَنَّا بن البَطْرِيْق)

Ebû Zekeriyâ Yûhannâ (Yahyâ)
b. el-Bitrîk
(ö. 200/815 [?])

Abbâsiler dönemi mütercimlerinden.

Hayatına dair bilgiler oldukça sınırlıdır. Muhtemelen Melkâiyye'ye mensup bir aileden gelmektedir. İbnü'n-Nedîm, farklı dillerden Arapça'ya tercüme yapan ilk şahsiyetler arasında babası Bitrîk ile birlikte onun adını da zikreder. İbnü'n-Nedîm'e göre Bitrîk, Halife Mansûr döneminde (754-775) yaşamış ve onun emriyle antik döneme ait eserler tercüme etmiştir (*el-Fihrist*, s. 304). İbn Ebû Usaybia da Bitrîk'in iyi bir mütercim olduğunu, tıp alanında Hippokrat ve Galen'in pek çok eserini Arapça'ya çevirdiğini, ancak bunların Huneyn b. İshak'ın tercümeleri seviyesine ulaşamadığını belirtir (*Uyûn'l-enbâ*, s. 282). Yuhannâ b. Bitrîk'i İbnü'n-Nedîm, Me'mûn'un valisi Hasan b. Sehl'in (ö. 236/851) hima-

yesindeki âlimler arasında gösterirken İbn Cülcül onun Me'mûn'un mevlâsı olduğunu söyler (*Tabakâtü'l-e'tıbbâ*, s. 68). Bazı antik eserlerin el yazmalarını toplamak üzere Me'mûn tarafından Bizans'a gönderilen heyetin içinde yer aldığı kaydedilen İbnü'l-Bitrîk (İbnü'n-Nedîm, s. 304) rivayete göre bu seyahati sırasında, Aristo'ya atfedilen ve *Sırrü'l-esrâr* adıyla şöret bulan *Kitâbü's-Siyâse fi tedbiri'r-riyâse* adlı apokrif eserin tercümesine yazdığı girişte (s. 69) kitabı nasıl temin ettiğini anlatmaktadır. İbn Cülcül, İbnü'l-Bitrîk'in tercümede başarı göstermekle birlikte Arapça'yı tutuk konuştuğunu belirtirken (*Tabakâtü'l-e'tıbbâ*, s. 67) İbn Ebû Usaybia onun Arapça'yı ve Yunanca'yı yeterince bilmediğini ileri sürmüştür. İbnü'l-Bitrîk'in Latin asıllı olduğunu belirten İbn Ebû Usaybia onun ayrıık harflerle yazılan antik Yunanca'yı değil bitişik harflerle yazılan o günkü Yunanca'yı bildiğini söylerken (*Uyûn'l-enbâ*, s. 282) muhtemelen, VIII. yüzyılın ortalarından Yunanca'dan Arapça'ya tercüme hareketinin başladığı yıllara kadar geçen dönemde dinî olmayan Yunanca yazmaların yuvarlak ve birbirinden ayrı majiskül harflerle yazıldığı hususuna işaret etmektedir (Gutas, s. 169-170). Yuhannâ'nın *Kitâbü's-Siyâse fi tedbiri'r-riyâse*'nin girişinde (s. 69) eseri Yunanca'dan Rumca'ya, Rumca'dan da Arapça'ya çevirdiğine dair kendi ifadeleriyle yine onun tarafından yapılan *Timaios* (Eflâatun) ve *Kitâbü's-Semâ' ve'l-âlem* (Aristo) çevirilerinin daha sonra Huneyn b. İshak tarafından düzeltildiğine ilişkin bilgilerin de (İbnü'n-Nedîm, s. 307, 311) İbn Ebû Usaybia'nın sözünü teyit ettiği düşünülebilir.

Eserleri. İbnü'n-Nedîm, İbnü'l-Bitrîk'a *Kitâbü's-Sümûmât* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3724/19, vr. 212^b-222^b; Sezgin, III, 225) ve *Kitâbü Ecnâsi'l-ħaşerât* adlı iki eser nisbet etmekte, ayrıca Aristo'nun *De Anima* adlı eserini *Cevâmî'u Kitâbi'n-nefs* başlığıyla özetlediğini belirtmektedir. İbnü'l-Bitrîk'in Arapça'ya çevirdiği eserler şunlardır: **1.** Eflâatun'un *Timaios*'u (İbnü'n-Nedîm, s. 306-307). **2.** Aristo'nun *Kitâbü'l-Âşârü'l-ıulviyye*'si (meteoroloji). Abdurrahman Bedevî (Kahire 1961) ve Casimir Petraitis (Beyrut 1967) tarafından neşredilmiştir. **3.** Aristo'nun *Kitâbü's-Semâ' ve'l-âlem*'i (*De caelo et mundo*) (nşr. Abdurrahman Bedevî, Kahire 1961). **4.** Aristo'nun *Kitâbü'l-Hayevân*'ı (zooloji). On dokuz bölümden meydana gelen eserin hayvanların oluşumuna dair 15-19. bölümleri J. Brugman ve H. J. Drossaart Lulofs (Leiden 1971), hayvanların organlarına dair